

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора медичних наук, професора
Слободяна Олександра Миколайовича на дисертаційну роботу
**Феджаги Ігоря Павловича на тему “Топографічна анатомія
гортанної частини глотки у чоловіків після ларингектомії у
залежності від соматотипу”**, поданої у спеціалізовану вчену
раду Д 05.600.02 Вінницького національного медичного
університету імені М.І. Пирогова МОЗ України на здобуття
наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю
14.03.01 – нормальна анатомія

1. Актуальність обраної теми дисертації

Численні дослідження варіантної анатомії складових шиї є не лише основою для розробки ефективних методів профілактики інтраопераційного ушкодження важливих її анатомічних структур, але і дозволяють дослідити особливості топографії оперованих органів у осіб після хірургічних втручань на шиї та в зв'язку із чим проводити індивідуалізовану розробку методів їх післяопераційної реабілітації.

Операція повного видалення гортані – ларингектомія, супроводжується значними змінами анатомії і топографії переднього відділу шиї, за умов яких конституціональні особливості анатомії шиї та гортанної частини глотки є недостатньо вивченими, що не дозволяє в повній мірі здійснювати анатомічно обґрунтовані методи післяопераційної реабілітації чоловіків після ларингектомії. Застосування методів мультиспіральної комп'ютерної томографії в прижиттєвих анатомічних дослідженнях дозволяє з високою точністю визначати зміни органометричних параметрів за різними патологічними станами та після хірургічних втручань, що дозволяє виявляти та аналізувати раніше невідомі закономірності зміни топографії органів після оперативних втручань на основі яких вивчати, розробляти і вдосконалювати нові хірургічні втручання.

Проблема розробки методів формування неоглотки під час ларингектомії має високу актуальність, яка в свою чергу підсилюється необхідністю післяопераційної реабілітації. Проведені дослідження не враховують конституціональні особливості будови шиї і гортаноглотки.

Отже, дисертаційна робота І.П. Феджаги, яка присвячена встановленню конституціональних особливостей анатомії шиї та гортанної частини глотки у чоловіків II зрілого і літнього віку без патології шиї, після ларингектомії, є актуальною, має значну зацікавленість для теоретичної та практичної медицини.

2. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизну, повноту їх викладу в опублікованих працях

Автор детально проаналізував практично всю доступну літературу по розглянутій проблемі, дав їй критичну оцінку та зробив логічні висновки, що визначило тему подальшого наукового дослідження.

Робота базується на достатньому кількісно та якісно репрезентативному досліджуваному матеріалі (205 чоловіків, розподілених на 3 групи: 107 чоловіків без патології органів шиї; 98 чоловіків хворих на рак гортані; 98 чоловіків після ларингектомії).

Наукові положення, висновки, практичні рекомендації, сформульовані автором, обґрунтовані результатами комплексного дослідження змін топографії органів шиї у чоловіків різних соматотипів у чоловіків без патології шиї, до та після ларингектомії. Висновки, в кількості семи, достатньо обґрунтовані та повністю виходять із суті роботи, мають високий рівень новизни. Сформульовані чітко, конкретно, відповідають меті та задачам дослідження.

Використання адекватних антропометричних, соматотипологічних та математичних методів дослідження, сучасна комп'ютерна статистична обробка отриманих результатів надають праці науковій достовірності та обґрунтованості. Все це свідчить про системний підхід до проблеми та глибоке

її осмислення. Викладений у власних дослідженнях матеріал відображає достовірність та обґрунтованість наукових положень, що виносяться на захист.

Достовірність наукових результатів підтверджується наявністю первинної наукової документації, журналів реєстрації показників. Застосовані автором методи дослідження сучасні, достатні та відповідають завданням дослідження. Засоби вимірювальної техніки, що використовувались під час виконання дисертаційної роботи, відповідали технічним вимогам, пройшли перевірку територіальним органом Держстандарту України. Отриманий експертний висновок свідчить про можливість їх використання під час виконання дисертаційної роботи.

Представлений автором, статистичний аналіз морфологічних показників надає можливість встановити конституціональні особливості будови шиї та гортанної частини глотки у чоловіків II зрілого і літнього віку та їх зміни після операції повного видалення гортані – ларингектомії, а також на їх основі розробити й обґрунтувати застосування власної методики формування неоглотки під час ларингектомії.

Представлені нові дані поглиблюють сучасні уявлення про структурну перебудову стромальних елементів стінки глотки після ларингектомії залежно від способу формування глотки під час операції. Подібних даних у вітчизняній та закордонній літературі немає.

Представлені матеріали дисертації Ігоря Павловича Феджаги є достовірними і методично виконані на високому рівні.

В опублікованих роботах повністю відбиваються основні результати дисертаційного дослідження, дається аналіз літератури з питань конституціональних особливостей топографічної анатомії органів шиї в нормі при патології та після хірургічних втручань. Автор висвітлює анатомо-фізіологічні особливості гортанної частини глотки у чоловіків без патології, при раку гортані перед проведенням ларингектомії та після її виконання.

У роботах добре висвітлені питання морфологічних змін слизової

оболонки глотки у хворих на рак гортані після ларингектомії з Т-подібними ушиванням глотки та за власною методикою з перевагою поперечного шва у чоловіків екоморфного та ендоморфного соматотипу.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Дисертаційне дослідження має важливе теоретичне значення, доповнюючи знання з анатомії людини, клінічної анатомії, антропології, вперше за допомогою класичних та нових методичних підходів комплексно досліджено конституціональні особливості анатомії шиї та гортанної частини глотки у чоловіків II зрілого і літнього віку без патології шиї, після ларингектомії, морфологічно обґрунтовано ефективність нової методики формування глотки у чоловіків різних соматотипів.

Новим та теоретично значущим є встановлення ознак індивідуальної мінливості. Визначено, що у чоловіків мезоморфного соматотипу морфометричні параметри глотки були статистично значуще більшими на всіх досліджених рівнях порівняно з параметрами чоловіків екоморфного та ендоморфного соматотипу. Висота гортаноглотки визначена найбільшою у чоловіків екоморфного соматотипу.

Одержані результати дослідження мають практичне значення для у клінічної анатомії, отоларингології, онкології як анатомічна основа для розробки і вдосконалення хірургічних втручань. Результати даного дослідження є теоретичною основою для наступних експериментальних досліджень у клінічній анатомії, хірургії, а також можуть бути використані під час видання монографій, навчальних посібників і підручників з нормальної та клінічної анатомії, оперативної хірургії в розділах, що стосуються вікової анатомії органів травлення. Отримані дані впроваджено в навчальний процес шести морфологічних кафедр медичних вузів України.

На отриманих нових морфологічних даних та результатах статистичного аналізу морфометричних показників можуть ґрунтуватися нові методи діагностики, профілактики та хірургічної корекції захворювань глотки.

Отже, наукова праця І.П. Феджаги має як теоретичне, так і практичне значення, її результати знаходять своє застосування у практичній роботі лікарів і в навчальному процесі на кафедрах нормальної анатомії, клінічної анатомії та оперативної хірургії, ЛОР-хвороб.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації

Дисертація та її автореферат побудовані за загальноприйнятим планом, відповідно до існуючих основних вимог МОН України.

Вступ викладений на 7 сторінках, містить всі необхідні компоненти.

Розділ 1 “Огляд літератури” складається з трьох підрозділів, викладений на 28 сторінках. В огляді літератури І.П. Феджага на основі вітчизняної та зарубіжної літератури достатньо повно характеризує сучасні погляди на конституціональні особливості топографічної анатомії органів шії у нормі, за умов патології та після хірургічних втручань. В огляді добре висвітлені питання топографічної анатомії гортанної частини глотки у нормі та після оперативних втручань. Деталізовані можливості застосування магнітно-резонансної томографії у проведенні морфометричних досліджень. Розділ містить багато нового матеріалу, необхідний в роботі.

Розділ 2 “Матеріал і методи дослідження” написаний на 17 сторінках. Автор дає детальну характеристику обстежених чоловіків за віком, за соматотипом, після виконання хірургічних втручань. Описує методіку визначення соматотипу за Хіт-Картером.

Застосована методіка органометричних вимірювань шії та гортанної частини глотки під час проведення мультиспіральної комп’ютерної томографії, цілком відповідає меті та задовольняє задачі дослідження. Для оцінки морфологічних змін в стінці глотки вивчали біопсійний матеріал хворих на рак гортані з різними соматотипами до операції та після проведення ларингектомії за стандартною та власною методиками. Проводили та імуногістохімічне дослідження.

Результати власних досліджень відображені автором у чотирьох розділах.

Розділ 3 “Морфометричні параметри шиї та гортанної частини глотки у чоловіків II зрілого та літнього віку різних конституціональних типів без патології шиї” написаний детально. Автор наглядно характеризує органометричні параметри шиї у чоловіків II зрілого та літнього віку без патології шиї залежно від соматотипу, визначеному за Хіт-Картером. Органометричні параметри гортанної частини глотки у чоловіків без патології шиї II зрілого віку залежно від соматотипу наведений на трьох рівнях. Розділ ілюстрований 8 рисунками та 5 таблицями. Автор дійшов висновку, що у чоловіків без патології шиї літнього віку ендоморфного соматотипу встановлені статистично значуще більші, ніж у чоловіків тієї ж вікової групи екторморфного і мезоморфного соматотипів, наступні параметри шиї: сагітальний розмір переднього відділу шиї, фронтальний розмір шиї на рівні поперечних відростків хребців, обвід шиї та площа шиї. Розділ базується на достатньому кількісно та якісно репрезентативному досліджуваному матеріалі.

Розділ 4 “Морфометричні параметри шиї та гортанної частини глотки у чоловіків II зрілого та літнього віку різних конституціональних типів до ларингектомії” містить оригінальний матеріал. Під час дослідження виявлені особливості параметрів шиї та гортаноглотки залежно від соматотипу.

За умов порівняння отриманих показників органометричних параметрів шиї у чоловіків до ларингектомії, розподілених за віком на групи II зрілого віку та літнього віку, з аналогічними параметрами у чоловіків без патології шиї, розподіленими за такими ж групами не виявлено статистично значущої різниці ($p > 0,05$) за кожним із досліджуваних параметрів.

У чоловіків ендоморфного соматотипу літнього віку встановлено сильну пряму кореляцію ($r = +0,7 - +0,96$) між площею та обводом шиї, між шириною і обводом глотки на рівні тіла під'язикової кістки, між передньо-заднім сагітальним розміром шиї та площею шиї та сильну зворотну кореляцію ($r = -0,7$

- -0,98) між обводом шиї та обводом гортаноглотки, а також між шириною шиї та шириною глотки на рівні черпакувато-надгортанних складок.

Розділ 5 “Морфометричні параметри шиї та гортанної частини глотки у чоловіків II зрілого та літнього віку різних конституціональних типів після ларингектомії” написаний ґрунтовно. Автор встановив, що у чоловіків усіх соматотипів після ларингектомії спостерігається статистично значуще зменшення морфометричних параметрів гортаноглотки – ширини, обводу на трьох досліджених рівнях у II зрілому і літньому віці, між якими не виявлено статистично значущої різниці за всіма дослідженими параметрами. Найбільш виражене зменшення абсолютних і відносних значень морфометричних параметрів глотки спостерігалось у чоловіків ендоморфного й ектоморфного соматотипів на рівні тіла під’язикової кістки (ширина – на 52-59%, обвід – на 58%) та рівні черпакувато-надгортанних складок (ширина на 65-66%, обвід – на 54-58%). У чоловіків мезоморфного соматотипу спостерігалось менш виражене зменшення абсолютних і відносних значень морфометричних параметрів неоглотки, які були статистично значуще ($p < 0,05$) більшими ніж у чоловіків ендоморфного і ектоморфного соматотипів.

Розділ написаний на 40 сторінках, ілюстрований 10 рисунками та 12 таблицями.

Розділ 6 “Морфологічні зміни слизової оболонки глотки у хворих на рак гортані після проведеної ларингектомії з T-подібним ушиванням глотки та за власною методикою” встановлює, що після виконання ларингектомії структурні елементи глотки зазнають істотної перебудови та супроводжуються функціональними змінами. Основною мішенню тканинної реконструкції є стромальні елементи стінки глотки.

Достовірно показано, що у групі прооперованих за стандартним методом переважала щільна сполучна тканина, об’єм якої перевищував $\frac{1}{2}$ підслизової основи. У чоловіків прооперованих за власною методикою, щільна сполучна тканина, як правило, не перевищувала $\frac{1}{2}$ підслизової основи. Площа еластичних

волокон була достовірно більшою порівняно зі стандартним методом.

Розділ 7 “Аналіз та узагальнення результатів проведених досліджень”

Обговорення отриманих результатів проведено старанно та об’єктивно. Дисертант вміло узагальнює результати дослідження, дає їм критичну оцінку.

Аналіз змісту дисертації показав її завершеність у цілому, високий методичний рівень дослідження, наукову новизну та практичну значимість отриманих результатів. Зауважень до структури та методики викладення розділів власних досліджень автора немає.

Матеріал автореферату розміщений відповідно до вимог, що рекомендовані ДАК МОН України. В авторефераті відображені всі розділи дисертації.

5. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

В результаті проведених досліджень отримані автором нові дані можуть застосовуватись при розробці нових хірургічних втручань на шії, гортанній частині глотки і гортані з урахуванні конституціональних анатомічних особливостей. Розробки дисертанта стосовно особливостей органометричних параметрів шії у чоловіків II зрілого і літнього віку без патології шії залежно від соматотипу й у хворих раком гортані до та після ларингектомії можуть знайти застосування в науковій роботі морфологічних та клінічних кафедр вищих навчальних закладів, наукових лабораторій, а також можуть використовуватись як у лекційних курсах, так й практичних заняттях під час викладання студентам відповідних розділів анатомії, топографічної анатомії та оперативної хірургії медичних вузів.

Розроблені критерії дослідження органометричних параметрів шії і гортаної глотки на сканах мультиспіральної комп’ютерної томографії можуть використовуватися, як у наукових дослідженнях, так й в практичній медицині з метою визначення співвідношення патологічного процесу з розмірами глотки.

Застосування розробленої і дослідженої автором власної методики формування неоглотки дозволить покращити результати післяопераційної реабілітації чоловіків після ларингектомії.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації

Оцінюючи в цілому роботу позитивно, відмічено деякі зауваження.

У дисертаційній роботі з виявляються описки, невдалі стилістичні вирази (стор. 14, стор. 48, стор. 144, стор. 147 тощо), на що вказано дисертанту в особистій бесіді. Зауваження не мають істотного значення та не впливають на цінність проведеного дослідження.

Після ознайомлення з дисертаційною роботою в плані дискусії хотілося б почути відповідь на наступні запитання:

1. Чому органометричні параметри глотки є одним із ключових факторів у післяопераційній реабілітації чоловіків після ларингектомії?
2. Що було основою для вибору рівнів дослідження гортаноглотки до і після ларингектомії?

7. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація І.П. Феджаги “Топографічна анатомія гортанної частини глотки у чоловіків після ларингектомії у залежності від соматотипу” є закінченою науковою роботою, яка містить уперше встановлені результати, що мають теоретичне та практичне значення для клінічної анатомії і дають змогу вирішити важливе наукове завдання щодо визначення конституціональних особливостей анатомії шиї та гортанної частини глотки у чоловіків без патології шиї та після ларингектомії. Наукові положення та висновки дисертації є новими, достовірність їх підтверджена достатнім фактичним матеріалом, що одержаний за допомогою сучасних та адекватних поставленим завданням методів дослідження. Основні положення дисертації віддзеркалені в публікаціях у фахових виданнях, їх кількість відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України.

За актуальністю теми, об’ємом проведеного дослідження, глибиною його

аналізу, новизною одержаних результатів, обґрунтованістю та достовірністю висновків і положень дисертаційна робота **Феджаги Ігоря Павловича** повністю відповідає вимогам п. 11 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою КМ України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року) щодо кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Завідувач кафедри анатомії, топографічної
анатомії та оперативної хірургії
Вищого державного навчального закладу України
“Буковинський державний
медичний університет” МОЗ України,
доктор медичних наук, професор

О.М. Слободян

Підпис професора О.М. Слободяна засвідчую?
Вчений секретар Вищого державного
навчального закладу України
“Буковинський державний
медичний університет”

